НОВИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК

Микола ЗУБКОВ,
доцент кафедри українознавства
філософського факультету
Харківського національного
університету ім. В. Каразіна

У статті йдеться про новий підхід до укладання двомовного (російсько-українського) словника, базованого на лексикографічних дослідженнях останніх років, з опертям на традиційні національні засади термінотворення.

Зазвичай проблему наукової мови механічно зводять лише до проблеми термінології. Посідаючи чільне місце в науковій мові, термінологія не може охопити всіх завдань, що постають перед науковцями. Той чи інший термін, окрім точності найменування, має викликати певні асоціації із позначуваним предметом/явищем; бути варіативним — легко утворювати похідні граматичні форми; бути милозвучним — не порушувати фонетичного складу мови тощо.

На жаль, до сьогодні українська термінологія ще не стала вповні національною, попри плідне подвижництво лексикографів-попередників 20-30-х років минулого сторіччя, праці яких було визнано «націоналістично ворожими».

Наукову мову, як і мову всіх інших стилів і підстилів, директивно було підпорядковано панівній мові метрополії. За висловом Ю. Шевельова, «урядове втручання... у внутрішні закони мови було радянським винаходом і новиною. Ані поляки, ані румуни, ані чехи до цього не вдавалися, як не вдавалася царська адміністрація дореволюційної Росії. Вони всі обмежувалися на заходах зовнішнього тиску: забороняли вживати української мови прилюдно, цілковито або частково; накидали державну мову через освітню систему; зваблювали українців своєю культурою й можливістю кар'єри; переселяли їх на неукраїнські території, а українські землі заселяли членами панівної нації тощо. Поруч цих "клясичних" метод радянська система встановлює контроль над структурою української мови: забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, правописні й ортоепічні правила, а натомісць пропаґує інші, ближчі до російських або й живцем перенесені з російської мови... Боротьба відбувалася не тільки в людській психіці, а й у самій мові» [*1*, 360].

Четверте покоління українства послуговується накинутими кліше на взірець: *гайка, насос, паяльник, пилосос, раковина, соковижималка, хімія, фарфор; перекачувати керосин, приймати участь, рішати задачі, сплавляти метал; багаточисленний, високосний рік, жорсткий войлок, заземлений громовідвід, коричневий фон, магнітний полюс, маршировати, торговий зал, учбові міроприємства; на протязі суток, шириною в...* і подібні. Між наведеними прикладами й мовою сучасних «сердючок» різниця ілюзорна. Нація, яка, попри сторіччя лінґвоциду, спромоглася зберегти мовну неповторність, має право на власну наукову мову, взявши за взірець Чехію, Францію, Латвію, Литву, Естонію, Ізраїль та інші країни, які з попелу, з небуття підняли свої мови і трепетно оберігають їх від чужинських впливів.

Прикро, але покручами, які жодним чином не причетні до нашої мови, натоптано словники, підручники й наукові часописи, видані як на зорі нашої незалежності, так і в XXI ст. [*2*].

Повернення до національних витоків, очищення рідної мови від зайвих чужомовних нашарувань стали тим наріжним каменем, на якому вибудовано перекладну (українську) частину видання, якому присвячено цю статтю (надалі Словник) [*3*, 952].

У написанні слів із літерами **г** і **ґ** укладач керувався принципами:

а) послідовного відтворювання проривного **ґ** і глоткового (фрикативного) **г** в однокореневих словах слов'янських мов українським **г**;

б) використовування в усіх грецизмах лише літери **г**;

в) передавання фонеми **h** у запозиченнях з інших мов літерою **г**;

г) передавання літери **g** у давно засвоєних словах також українським **г**;

д) розрізнювання **г** і **ґ** у неслов'янських власних назвах, а також у новіших загальних назвах відповідно до вживання **h** і **g** у мові-джерелі [*4*].

У Словнику дотримано правил останньої редакції українського й російського правопису, використано наукові дослідження в галузі мовознавства, а також ураховано рекомендації технічного Комітету стандартування науково-технічної термінології та Держстандарту України [*5*].

Упорядник урахував лінґвокультурну характеристику терміна як словникової одиниці, зважаючи на психологічний аспект терміна, який визначає його міжмовну диференційну характеристику, й беручи до уваги як кількісний, так і якісний бік словникового складу (загальне словникове багатство, основний словниковий фонд,словникове ядро, кореневі, ключові, опорні слова й термінотворення на основі сімей слів, гнізд слів, тематичного спрямування та ін.).

Українська термінологія має вагомі ґрунтовні підвалини. Розвивати їх, збагачуючи новими набутками й керуючись нормативним ДСТУ 3966-2000, — відповідальне й почесне завдання.

Засади функціонування:

Процес чужомовних запозичень стосується різних напрямків фахової лексики, оскільки її поновлення відбувається постійно. Розв'язуючи проблему оптимізації лексикографічної праці, слід ураховувати комунікативну функцію мови, речення, кожної словникової одиниці, лінґвокультурні характеристики слова.

У даній праці упорядник намагався керуватися правилом золотої середини, не обмежуючи розвиток власномовного фонду, враховував норми сучасного стандартування. Стикаючись із міжмовними неузгодженнями, коли добір еквівалента не завжди відповідає ориґіналові через відсутність/наявність кількох термінологічних варіантів, та тлумаченнями, які виявляють семантичне, психологічне чи лінґвокультурне відхилення, упорядник прагнув уникнути й небажаних фонетичних асоціацій.

У цьому випадку було використано чужомовні запозичення або новий власномовний термін супроводжено номінантом мови продуцента. Поява нового терміна спрямована в одних випадках на інтернаціоналізацію, а в інших — на пурифікацію. Проте, незалежно від тенденції, кінцева мета термінологічної модернізації — це можливість рідною мовою висловлювати будь-яку наукову думку [*6*, 146].

Упорядник підпорядковував видання функційній меті — оптимальний добір термінів, які є характерними для конкретного тематичного напряму.

Словник доповнюють методичні вказівки:

1. Головні первні концепції та засади Технічного комітету стандартування науково-технічної термінології (ТК СНТТ).

2. Написання, відмінювання, складні випадки узгодження й керування числівника як складової фахової та наукової мови.

3. Нормативні скорочення слів згідно з ДСТУ 3966-2000.

У Словнику до запозичень подано власномовні синоніми, а також додаткові тлумачення для багатозначних слів, збережено певну значеннєву послідовність, що випливає зі ступеня частотності вживання того чи іншого терміна.

Теоретичні принципи оптимізації побудови Словника:

а) єдність чинних стандартів і форм вираження, збереження єдиних норм позначення;

б) збереження єдиних норм літературної мови;

в) збереження абеткової, предметної, цифрової системи розташування лексичних одиниць;

г) дотримання єдиних (чітко сформульованих і зрозумілих) стандартизованих скорочень, символів та інших знаків;

д) дотримання єдності структурного, семантичного, фонетичного, орфографічного, естетичного та інших підходів до потрактування термінів і позначень;

е) дотримання положень про багатозначність слова з урахуванням ґрадації на основне значення, додаткове, термінологічне тощо;

к) урахування продуктивності слів/їх первнів, ступеня можливості формувати нові слова за допомогою словотвірних засобів;

л) урахування потреби залучення неологізмів [*7*, 48].

Головні первні концепції та засади Технічного комітету стандартування науково-технічної термінології (ТК СНТТ) [*8,* 455]

1. Дотримуватися вимог до терміна (однозначна відповідність поняттю за власним [внутрішнім, безпосереднім, прямим] значенням слова, системність, стисліcть, словотвірна здатність, мовна правильність щодо властивостей української мови, милозвучність) і позначення поняття (сумірність із поняттям, наявність суттєвих ознак, системність, відсутність хибних кіл, тавтології та заперечення ознак для позитивного поняття, несуперечливість із позначеннями в інших стандартах, раціональна стисліcть, мовна правильність тощо):

рабочий *наук., техн.* **1.** *сущ.* робітник, -ка; ~**чая** робітниця; **дорожный** ~

шляховик; **квалифицированный** ~ фахівець; **сельскохозяйственный** ~ рільник; **строительный** ~ будівельник; **угольный** ~ вугляр, -ра, вугільник; **2.** *прил. (относящийся к работе)* робочий; *(относящийся к рабочим)* робітничий; *(эксплуатационный)* ходовий; *(о рабочем затухании, рабочей передаче фильтров)* прямий.

2. Дотримуватися вимог ДСТУ 3966-2000 щодо:

а) розмежування у віддієслівних іменниках на *-ння, -ття* й безсуфіксальних дії, події та висліду/об'єкту дії:

выпуск *техн.* випущення, випускання; *(результат)* випуск, -ку

выпускаемый 1. *прич.* випусканий; **2.** *прил.* випускний

выпускать, **выпустить** *техн.* випускати, випустити

выпускающий 1. *техн.* випускальний; ~**ся** випускний; **2.** *сущ. (сотрудник редакции)* випусковий, -вого

выпускной *техн., физ.* випускний;

б) уживання дієслова як твірного терміна від дієслівних іменників:

заворачиваемый 1. *прич.* загортаний; **2.** *прил.* загортний

заворачивание *техн.* завертання; *(загибание кверху, назад)* загортання

заворачивать, **заворотить** *техн.* заверта-ти, завернути; *(загибать кверху,*

назад) загортати, загорнути; ~**ться** завертатися; загортатися

заворот *техн.* закрут, -ту, заверт, -ту.

Останнє дає змогу заміняти розчеплені присудки на дієслова й уникати надмірного «ннякання» у текстах фахової мови, зокрема на означення понять:

осуществлять, **осуществить** *матем., физ.* здійснювати, здійснити; ~**ться** здійснюватися; ~ **исследование** досліджувати; ~ **разработку** розробляти; ~ **управление** керувати.

3. Дотримуватися норм чинного правопису з урахуванням запропонованих до нього змін:

азот *(элемент)* Нітроґен, -ну; *(простое -вещество)* азот, -ту, душець, -шцю; **аммониевый** ~ амонієвий азот; **сернистый** ~ сульфідний азот; **хлористый** ~ азот хлорид

ион *физ.* йон; **меченый** ~ позначений йон; **отрицательный** ~ неґативний йон; **первичный** ~ первинний йон

конвейер *техн.* конвеєр, рухобинда; **винтовой** ~ ґвинтовий конвеєр; **ковшовый** ~ ківшевий конвеєр; **магистральный** ~ маґістральний конвеєр; **проекция** *техн., матем., физ.* проє(е)кція; **вертикальная** ~ доземна

(вертикальна) проє(е)кція; **горизонтальная** ~ поземна (горизонтальна) проє(е)кція; **косоугольная** ~ скіснокутня проє(е)кція.

4. У творенні неологізмів керуватися напрацьо-

ваними ТК СНТТ засадами щодо адекватності (понятійної точності й відповідності), дериватності (здатності творити похідні слова), евфонічності (милозвучності) й економності (стислості написання та звучання):

водокачка *техн*. водотяг, -гу, водотяжня

орбитальный 1. *астр.* орбітний *(от «орбита»)*; **2.** *физ*. орбітальний (*от «орбіталь»)*

функциональный 1. *матем. (от «функционал»)* функціональний; **2.** *(от «функция»)* функційний.

5. У термінології та фаховій мові вживати, передовсім, автентичні українські віддієслівні форми з огляду на їх переважну стислість, високу термінотвірну здатність, розвиненість гнізд, природну зрозумілість внутрішніх значень і легкість запам'ятовування, мовну правильність, милозвучність:

плавильник *и* **плавильщик** *техн.* топильник

плавильный *техн., физ.* топильний

плавильня *техн.* топильня

плавить[1] *техн., физ. (металл)* топити; *(выплавлять)* витоплювати; **~ться** топитися; витоплюватися

плавить[2] *техн. (сплавлять лес*) сплавляти

плавка *техн. (действие)* топлення; *(выплавливание)* витоплення, *(неоконч. — ещё)* витоплювання; **вагранoчная** ~ горнове топлення; **доменная** ~ гамаркове топлення; **окислительная** ~ окиснювальне топлення; **тигельная** ~ бритвальне топлення (витоплювання); **шлакующая** ~ жужелювальне топлення

плавкий *техн., физ.* топкий

плавкость *техн., физ.* топкість, -кості

плавление *техн., физ.* топлення; **восстановительное** ~ відновне топлення

плавленый *астр., техн., физ.* топлений

сплав *техн.* **1.** *(металлов)* стоп, -пу; *(процесс)* стоплення; **неокисляющийся** ~ неокисний стоп; **подшипниковый** ~ вальничний стоп; **свинцовый** ~ олив'яний стоп; **тройной** ~ потрійний стоп; **тугоплавкий** ~ туготопкий стоп; **2.** *(по реке)* сплав, -ву; *(процесс)* сплавлення

сплавление 1. *техн., физ.* стоплення, *(неоконч. д. — ещё)* стоплювання; **2.** *(по реке)* сплавлення, *(неоконч. д. — ещё)* сплавлювання

сплавленный 1. *техн., физ.* стоплений; **2.** *(по реке)* сплавлений

сплавлять, сплавить 1. *техн., физ.* стоплювати, стопити; **2.** *(по реке)* сплавляти, сплавити; **~ться 1.** стоплюватися; **2.** сплавлятися

сплавной 1. *техн.* стопний; **2.** *(по реке)* сплавний

сплавщик 1. *техн. (металлов)* стопник; **2.** *(на реке)* плотар, -ря.

6. Відроджувати український термінологічний фонд, обґрунтовано добираючи до кожного чужомовного терміна, як відповідник, питоме українське слово з термінологічних словників 20—30-х і 60—70-х років XX ст.:

болт *техн.* прогонич

бреющий *техн., прил.* по(при)земний; ~ **полёт** по(при)земний (по)літ

гайка *техн.* мутра, накрутка, шруба; **барашковая** ~ баранець; **глухая** ~ сліпа (наконечна) мутра

паяльник *техн.* лют(ів)ник, -ка

поперечный *техн.* поперечий

руль *техн*. кермо, правило; *(на судне)* стерно

шайба *техн*. перстина.

7. Не вживати чужомовних слів, що не утворюють дієслів, оскільки це змушує формувати не притаманні українській мові розчеплені присудки:

выкачивать, выкачать *техн.* висмокувати, висмокати; **~ насосом** випомповувати, випомпувати.

8. Добирати якнайточніше за значенням українське слово зі словникових відповідників до чужого терміна:

двигатель *техн.* рушій, -шія; **высокооборотный** ~ швидкообертний рушій; ~ **внутреннего сгорания** середопальний рушій; **поршневой** ~ толоковий рушій; **тихоходный** ~ повільнорушний рушій

движок *техн.* **1.** *(скользящая часть механизма)* повзун, -на, сувок, -вка, бігунець, нця; *(реостата)* пересувень, -вня; **2.** *(небольшой двигатель)* двигунець, -нця

представлять, представить 1. *матем.* зображувати *и* зображати, зобразити; **2.** *физ. (что-л.)* уявляти, уявити; **3.** *наук. (на рассмотрение)* подавати, подати; *(для осмотра)* виставляти, виставити; *(по телевидению)* показувати, показати; *(кого/что-н. кому-н.)* репрезентувати, рекомендувати, представити; **~ться 1.** зображатися; **2.** уявлятися; **3.** подаватися, виставлятися, рекомендуватися.

9. Віддавати перевагу українському терміну перед чужомовним чи калькованим:

шарнир *техн.* сустав; **болтовой** ~ прогоничний сустав; **вертикальный** ~ прямцевий сустав; **маятниковый** ~ вага(д)ловий сустав;

а) уникати чужомовних слів чи їх кальок, що не творять похідних чи дієслів:

метизы *техн., мн.* металовироби, -бів

прокат *техн.* вальцювання, вальцівка

пылесос *техн.* порохотяг, пилотяг, пилосмок

старениеустойчивость *техн.* стійкість проти старіння

стандартизировать *и* **стандартизовать** *техн., физ. несов. и сов.* стандартувати; **~ться** стандартуватися

энергосбережение *техн.* енергоощадність, -ності;

б) в разі запозичення ставити це слово наприкінці синонімічного ряду після українських, засвоюючи його за нормами і традиційними зразками (парадигмами) української мови:

ванта *техн.* отоса, ванта

ватерлиния *техн.* водоскрес, -су, ватерлінія

ватерпас *техн.* поземиця, ґрунтвага, середвага, ватерпас

вертикальный прямовисний, простовисний, сторчовий, доземний, вертикальний

верфь *техн*. корабельня, верф

горизонт *астр., физ.* позем, му, горизонт, ту; *(небосклон — ещё)* обрій, -рію, овид, -ду, небокрай, -раю, видноколо, виднокруг, -гу; ~ **вселенной** горизонт усесвіту; **истинный** ~ справжній позем; **магнитный** ~ магнетний горизонт.

10. У фаховій мові (науковій лексиці), зокрема в описові термінологічних ДСТУ, слід ураховувати

синтаксично-стилістичні особливості української мови, уживати активні особові й неозначено-особові конструкції речень з іменником у знахідному відмінку на позначення об'єкта дії, а також пасивні безособові речення на **-но, -то**. Віддавати перевагу стійким прийменниково-іменниковим сполукам як складникам української нормативної системи відмінювання:

приводить, привести 1. *техн., физ. (в движение, равновесие)* надавати, надати, приводити, привести; **~ в движение** надавати (надати) руху (чину), зрушувати, зрушити; **~ в равновесие** надавати (надати) рівноваги, урівноважувати, урівноважити; **~ в соответствие** узгоджувати, узгодити; **~ к ухудшению** погіршувати, погіршити; **2.** *матем.* зводити, звести; **~ уравнение** зводити (звести) рівняння

работа *техн.* робота; *(о занятии, труде, готовой продукции — ещё)* праця; *(готовая продукция — ещё)* виріб, -робу; **взрывная** ~ висадна робота; **кустарная** ~ доморобна праця; **приступать к ~те** ставати до роботи; **~ по совместительству** сумісна робота, робота за сумісництвом.

Вживати стійкі дієслівно-іменникові сполуки як складники української нормативної системи відмінювання:

необходимость *матем*. потреба, конечність, -ності; **отпала** ~ немає потреби

поднимать, поднять 1. *техн., физ.* піднімати *і* підіймати, підняти; **2.** *матем.* піднімати, підняти; **3.** *наук.* порушувати, порушити; ~ **вопрос** порушувати (порушити) питання; ~**ться 1.** підніматися *і* підійматися; **2.** підніматися; **3.** порушуватися

принимать, принять 1. *(включать в состав)* приймати, прийняти; **2.** *матем., техн. (приобретать)* набувати, набути, брати *і* набирати, набрати; ~ **вид** набирати (набрати) вигляду, набувати (набути) вигляду; ~ **значение** набувати (набути) значення; ~ **форму** набувати (набути) *і* набирати, набрати форми; **3.** *матем., наук. (условно допускать)* брати, узяти; **~ за единицу** брати (узяти) за одиницю; **~ во внимание** брати до уваги; **4.** *наук.* уживати, ужити; ~ **меры** уживати (ужити) заходів.

Вживати питомі українські синтетичні конструкції:

а) іменники:

вещество *техн., физ.* речовина; **белковое** ~ білковина; **взрывчатое** ~ вибухівка; **вяжущее** ~ в'язівник; **дубильное** ~ гарбник; **красящее** ~ барвник; **обесцвечивающее** ~ знебарвник; **отравляющее** ~ трута; **смазочное (смазывающее)** ~ мастиво; **ядовитое** ~ отрута

завод *техн. (предприятие)* завод, -ду; **винокуренный** ~ винарня; **водочный** ~ ґуральня; **гвоздильный** ~ цвяхарня; **дроболитейный** ~ шротоливарня; **кирпичный** ~ цегельня; **лесопильный** ~ тартак, лісопильня; **литейный** ~ ливарня; **маслобойный** ~ олійниця, олійня; **маслодельный** ~ маслярня; **метизный** ~ завод металевих виробів; **мыловаренный** ~ миловарня; **оружейный** ~ зброярня; **пивоваренный** ~ броварня, пивоварня; **сахарный** (**свеклосахарный**) ~ цукроварня; **скобяной** ~ завод залізних виробів; **солодовенный** (**солодовый**) ~ солодовня; **сталелитейный** ~ сталеварня; **судостроительный** ~ корабельня; **сыроваренный (сыродельный)** ~ сироварня; **хлопкоочистительный** ~ бавовноочисня;

б) прикметники:

алгебраический *матем*. алґебричний

обитый *техн.* оббитий; ~ **гвоздями** поцвяхований

обездубленный *техн.* знечинблений

покрытый *техн.* покритий; ~ **лаком** (по)лакований; ~ **смолой** (по)смолений

год *астр.* рік, *род.* року; **високосный** ~ переступний рік;

в) замість розчеплених присудків, що не становлять стійких дієслівно-іменникових сполук, уживати дієслова:

безопасность *матем., техн., физ.* безпека, безпечність, -ності; ~ **движения** безпека руху; **обеспечивать** ~ убезпечувати

уменьшать, уменьшить *ма-тем., техн.* зменшувати,- зменшити; **~ться** зменшуватися; **бесконечно** ~ нескінченно зменшуватися; ~ **звук** стишати (стишити) звук.

Замість активних дієприкметникових форм від перехідних дієслів (калькованих із російської) уживати прикметники, іменники, пасивні дієприкметники, словосполуки, підрядні речення тощо:

модель *астр., вчт, матем., техн., физ.* модель, шкиль, -лю; **вероятностная** ~ імовірнісна модель; **использующаяся** ~ використовувана модель; **исчислимая** ~ зліченна модель; **проективная** ~ проє(е)ктивна модель; **решётчатая** ~ ґратчаста модель

коллектор *техн.* колектор; *(собиратель — ещё)* збирач, -ча, збірник, -ка; **выпрямительный** ~ випрямівний колектор; **ливневый** ~ зливовий колектор; **отводящий** ~ колектор-відвідник

волна *астр., матем., техн., физ.* хвиля; **бегущая** ~ біжна хвиля; **блуждающая** ~ блукальна (мандрівна) хвиля; **взрывная** ~ вибухова хвиля; **затухающая** ~ угамівна (згасна) хвиля; **набегающая** ~ набіжна хвиля; **несущая** ~ хвиля-носій; **одиночная** ~ самітна хвиля; **падающая** ~ падна хвиля; **поперечная** ~ попереча хвиля; **проходящая** ~ прохожа хвиля; **расходящаяся** ~ розбіжна хвиля; **сверхдлинная** ~ наддовга хвиля; **сходящаяся** ~ збіжна хвиля

колебание *астр., гидр., матем., техн., физ.* коливання; **вынужденные ~ния** змушені коливання; **затухающие ~ния** загасні коливання; **незатухающие ~ния** незгасні (невгамівні) коливання; **пилообразные ~ния** пилкуваті коливання; **поперечные ~ния** поперечі коливання; **установившиеся ~ния** усталені коливання

управляющий 1. *(свойство, назначение)* управляльний, керувальний; **2.** *сущ*. керівник, -ка.

Відповідно скориґовано/подано паралельні форми вживання:

бочка 1. *матем., техн. (ёмкость для жидкости и под.)* барило, діжка, бочівка; *(бочкообразная деталь приспособления и под.)* бочка; **причальная** ~ причальна бочка; **2.** *(фигура высшего пилотажа)* бочка; **восходящая** ~ догірна бочка

ведущий *астр., матем., техн.* **1.** *(о силовом элементе)* тяговий, рушійний, повідний; водійний, відничий, водильний, водівний, погоновий; проводійний, проводильний, проводівний; *(о специалисте)* провідний; *(главный, основной)* головний; **~щие колёса** повідні колеса; **~ винт** тяговий ґвинт; **~ инженер** провідний інженер; **2.** *сущ. (представления)* провідник, -ка, відник, -ка

вибростойкость *техн.* вібротривкість, -кості

выдавливание *техн.* видавлювання, видушу-

вання; *(выжимание)* вичавлювання; *(вытиснение)* витискання, витискування

магнит *техн., физ.* магнет, -ту; **кольцеобразный** ~ кільцюватий магнет; **подковообразный** ~ підковуватий магнет

материал 1. *техн., физ. (вещество)* матеріал, -лу; **взрывчатый** ~ вибухівка (висадний матеріал); **водостойкий** ~ водотривкий матеріал; **горючий** ~ займистий (пальний) матеріал; **горюче-смазочные ~лы** пально-мастивні матеріали; **дубильный** ~ чинбовий матеріал; **кислотостойкий** ~ кислототривкий матеріал; **магнитный** ~ магнетний матеріал; **огнеупорный** ~ вогнетрив; **отделочные ~лы** опоряджувальні (оздоблювальні) матеріали; **плавкий** ~ топкий матеріал; **смазочный** ~ мастиво; **стеклообразный** ~ склуватий матеріал; **2.** *техн. (ткань)* тканина, матеріал, -лу, матерія; **грубый** ~ цупкий матеріал

подбор[1] *техн. (каблук)* підбор, каблук, -ка

подбор[2] *техн., физ.* **1.** *(действие)* підбір, -бору, *(неоконч. — ещё)* підбирання; **2.** *(отбор)* добір, -бору; *(неоконч. д. — ещё)* добирання

проект *техн.* проє(е)кт, -ту; **долгосрочный** ~ довготерміновий проє(е)кт; **завершённый** ~ викінчений проє(е)кт; **утверждённый** ~ затверджений проє(е)кт

протяжка *техн.* **1.** *(инструмент)* протяжка; **шпоночная** ~ плішкова протяжка; **2.** *(действие)* протягнення, *(неоконч. — ещё)* протягування; *(волочение — ещё)* волочіння; **кузнечная** ~ ковальське волочіння

химия хе(і)мія; **коллоидная** ~ колоїдна хе(і)мія; ~ **почвы** хе(і)мія ґрунту; **ядерная** ~ ядерна хе(і)мія.

Функційне значення

Словник є своєрідною проміжною енциклопедією знань, оскільки відкриває користувачеві певні можливості для пошуку шляхів до вдосконалення науково-технічних процесів, спрямованих на розв'язання нагальних проблем. За його допомогою користувач збагатить свої знання в різних наукових напрямках, порівняє їх з уже набутими і, отже, синтезує досягнення, створить власний позиційний конґломерат знань.

Поряд із спеціальними термінами тієї чи іншої галузі подано окремі загальновживані поняття, що слугуватимуть для кваліфікованого перекладу тексту:

информировать – інформувати

искажающий – викривляльний, спотворювальний

искусственный – штучний, неприродний.

Враховано також і пізнавальний чинник, оскільки словник подає синонімічні ряди:

балка *техн. (брус, бревно, служащие поддержкой настила)* лежак, -ка, брус;

перекладина между стропилами) бант(ин)а, трям, трам; *(матица)* сволок; **армированная** ~ риштункова бант(ин)а; ~ **жёсткости** трям штивності; **двухпролётная** ~ двопрогонова бант(ин)а; **домкратная** ~ ліварний трям; **клёпанная** ~ нютований трям; **косая** ~ навскісна бант(ин)а; **несущая** ~ трим(аль)на бант(ин)а; **потолочная** ~ своло(чо)к; **прокатная** ~ вальцьований трям; **решётчатая** ~ ґратчаста бант(ин)а; **соединительная** ~ злучна бант(ин)а; - **тавровая** ~ тетувата бант(ин)а; **угловая** ~ наріжна (кутова) бант(ин)а; **шарнирная** ~ суставна бант(ин)а; **швеллерная** ~ коритувата бант(ин)а; **шпоночная** ~ плішкова бант(ин)а

баня 1. лазня, мильня; **2**. *техн. (прибор)* огрівник, -ка, охолодник; *(процесс)* купіль, -пелі *и* -пелю; **водяная** ~ водяний огрівник (охолодник); **масляная** ~ оливний огрівник (охолодник)

галерея *техн. (общее название)* ґалерея, басань; *(морская)* канал, -лу; *(горная)* штольня, штрек, -ку; **дренажная** ~ дренажний канал; **сводчатая** ~ склепінчаста ґалерея

зазор *техн.* проміжок, -жку; *(просвет)* прозір, -зору, просвіт, -ту, люз, -зу, суточки, -чок *мн.*; *(щель)* щілина; *(паз, трещина)* шпара; *(пробел)* прогалок, -лку, прогалина; *(о времени)* відтинок, -нку, інтервал, -лу; *(между опорами моста)* прогін, -гону; **боковой** ~ боковий проміжок (люз); **воздушный** ~ повітряний проміжок; ~ **магнитопровода** проміжок магнетоводу; **клапанный** ~ хлипаковий проміжок; **осевой** ~ вісний проміжок.

Етико-лінґвальне значення

Греко-латинські запозичення, порівняно з іншими, виявляють високий ступінь естетичного й етичного навантаження, що, безперечно, впливає на загальний мовнокультурний статус словникового складу мови взагалі. У Словнику дотримано правила передавання цих запозичень безпосередньо з мови-джерела, а не калькування з російської:

вёрстка *техн.* **1.** *(действие)* плантування; **2.** *(типографский оттиск)* плант, -ту

дезинтеграция *астр., техн.* дезінтеґрація

кислород *(элемент)* Оксиґен, -ну; *(простое вещество)* кисень, -сню, озон, -ну

мышьяк *(элемент)* Арсен, -ну; *(простое вещество)* арсен, -ну

папка *вчт, наук.* тека; *(небольшой портфель — ещё)* течка

пауза *техн.* пав(у)за; *(во времени — ещё)* перерва.

Завдяки орфографічним та фонетичним правилам, за якими існує максимальне наближення адекватності в латинській мові, латинізми не спричиняють труднощів у комунікативному виконанні.

Упорядник свідомий того, що лише дотично торкнувся цієї безмежної царини і плекає надію, що Словник буде бодай цеглиною до тієї величної споруди українського термінотворення, яку розпочали вибудовувати славетні попередники доби "розстріляного відродження". Цей нелегкий процес постає на базі збирання і фіксування фахових слів (термінів) та укладання їх у словники, розроблляння принципів словників, систематизації, тематичного угрупування і тлумачення термінологічних одиниць мови, добору їх за належними принципами й розлогого використовування для комунікативних потреб носіїв мови.

Видання, що містить понад 100 000 термінів і термінів-словосполучень сучасної української літературної мови, розраховане на широке коло користувачів: викладачів, студентів, перекладачів, службовців і науковців усіх рівнів, учителів і учнів середніх/спеціальних навчальних закладів. Словник стане добрим помічником і порадником для всіх, хто прагне грамотно писати українською й російською мовами, а також удосконалювати усне мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шерех Ю. Пороги і запоріжжя /Поза книжками: У 3 т. — Т.3.— Х., 1998.— С. 360.

2. *Підлипенський В., Петренко В.* Словник: Російсько-український політехнічний.— К., 2000.

Російсько-український математичний словник.— 2-ге вид. / Укл.: *Ф. Гудименко* й ін.— Харків, 1990.

Російсько-український математичний словник. / Укл.: *В. Карачун* й ін.— К., 1995.

Російсько-український словник: Будівництво. /Укл.: *М. Ярмоленко* й ін.— К., 1994.

Російсько-український словник дорожньобудівних і мостобудівних термінів. / Укл.: *В. Кравченко* й ін.— К., 1992.

Російсько-український словник з інформатики та обчислювальної техніки з покажчиком українських термінів. /Укл.: *В. Ванін, В. Герасимчук.*— К., 1993.

Російсько-український словник. / За ред. *В. Жаворонка.*— К., 2003.

Російсько-український словник з теплотехніки та газотехніки. / Укл.: *І. Шелудько* й ін. — 2-ге вид., репр.— К., 1991.

Українсько-російський словник наукової термінології. /За заг. ред. *Л. Симоненко.*— К., 2004.

Російсько-український словник наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос.— К., 1998.

Російсько-український науково-технічний словник. / Укл.: *В. Перхач, Б. Кінаш.*— Л., 1997.

Яремійчук Р. й ін. Англо-український нафтогазовий словник.— К., 1998.

3. Новий російсько-український політехнічний словник. / Укл. *Зубков М.*— Х.: Гриф, 2005. — 952с.

4. *Пономарів О.* Фонеми Г та Ґ. Словник і коментар.— К., 1997.

5. ДСТУ 2439-94. Елементи хімічні та речовини прості. Терміни та визначення основних понять. Умовні позначення.

ДСТУ 3008-95. Документація, звіти у сфері науки і техніки; структура і правила оформлення.

ДСТУ 3582-97. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила.

ДСТУ 3966-2000. Термінологія. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять.

6. Дьяков А. й ін. Основи термінотворення / Семантичні та соціолінґвістичні аспекти.— К., 2000.— С. 146.

7. *Лещук Т.* Проблеми уніфікації науково-технічних словників (з погляду лексикографічних засад) // Українська мова. — 2005.— № 2. — С. 48.

8. Проблеми української термінології. // Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка» № 453.— Л.,—2000.

9. *Вихованець І., Городенська К.* Теоретична морфологія української мови.— К., 2004.

10. *Вовк А.* Англо-український словник вибраної лексики.— Нью-Йорк – Л., 1998.

11. *Войналович О., Моргунюк В.* Російсько-український словник наукової і технічної мови.— К., 1997.

12. *Зубков М.* Сучасна українська ділова мова. 7-ме вид. випр.— Х., 2005.

13. *Зубков М.* Сучасний український правопис: Комплексний довідник. 8-ме вид., випр.— Х., 2004.

14. *Зубков М.* Українська мова: Універсальний довідник. 2-ге вид., випр. й доп.— Х., 2005.

15. Етимологічний словник української мови: У 7 т.— К., 1982—2004.—Т. 1—4.

16. *Ізюмов О.* Практичний російсько-український словник.— К., 1992.

17. *Ізюмов О.* Російсько-український словник. 4-те вид. допов. і випр.— Х., К., 1930.

18. *Карабан В.* Переклад англійської наукової і технічної літератури.— Вінниця, 2002.

19. *Караванський С.* Пошук українського слова.— К., 2001.

20. *Караванський С.* Практичний словник синонімів української мови: 2-ге вид., доп. й опр.— К., 2004.

21. *Караванський С.* Російсько-український словник складної лексики: 6-те вид.— К., 1998.

22. *Караванський С.* Секрети української мови.— К., 1994.

23. *Коваль М., Багдасар'ян Г.* До проблеми формування україномовної технічної термінології // Науково-технічне слово, 1993.— С.75—78.

24. *Козирський В., Шендеровський В.* За правдиве назовництво українське.— К., 2003.

25. *Кочерга О., Непийвода Н.* Тенденції української термінологічної лексикографії //Урок української, 2000.— №3.— С.25—29.

26. *Курило О.* Уваги до сучасної української літературної мови. 5-те вид.— Торонто, 1960.

27. *Наконечна Г.* Українська науково-технічна термінологія.— Л., 1999.

28. *Пономарів О.* Культура слова.— К., 1999.

29. Проблеми української термінології. // Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка» № 336, 402.— Л., 1998—2000.

30. Російсько-український словник з хемії та хемічної технології. /Укл.: *М. Ганіткевич, А. Зелізний*.— Л., 1993.

31. Русский орфографический словарь. /РАН Ин-т русского языка им. В. Виноградова.— М., 2000.

32. *Савченко Л.* Практичний російсько-український словник. 3-тє вид.— К., 1924. 33. *Савченко Л.* Практичний українсько-російський словник. 2-ге вид.— К., 1924. 34. Сучасний російсько-український, українсько-російський словник. / Укл. *М. Зубков.* 3-тє вид., випр. і доп.— Х., 2005.

35. Українська ділова мова. / За ред. М. Гінзбурга.— Х., 2003.

36. Українська мова. Енциклопедія.— К., 2000.

37. Український правопис /АНУ, ін-т мовознавства ім. О. Потебні, ін-т української мови.— К., 2005.

38. Andrusyshen C. Ukrainian-English Dictionary. Toronto.— 1985.